

Szarmata településekről származó üvegelemek a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében

1. Bevezetés¹

A Dunántúl területét magában foglaló Pannonia provincia üvegedényeivel kapcsolatos kutatások immár sok évtizedes múltra tekintenek vissza.² A Pannonia, Dacia és Moesia provinciák közé ékelt (éppen ezért kiemelt kereskedelmi fontosságú) Alföld területén a császárkorban itt élt szarmaták leletanyagáról viszont sajnos nem mondható el hasonló. Noha számos lelőhelyről ismertek üvegedények, velük foglalkozó monográfia, de még önálló tanulmány sem jelent meg egészen a közelmúltig.³ Az üvegek az Alföldön szórványosan már az 1. századtól megjelentek, és folyamatosan jelen vannak a szarmata települések és temetők leletei között. Legnagyobb mennyiségben a 3. század végétől érkeztek, döntően Pannonia területéről. E témában főként a temetőkből ismert leletanyaggal kapcsolatos elemzések készültek, a sírleletekhez képest a települések jelentékeny anyagára a kutatás másodlagos forrásként tekint. Erre magyarázatul szolgál, hogy a településekről általában töredékes állapotú üvegek kerülnek elő, melyeknek már a pusztá megtalálása is komoly kihívást jelent. Az érdemi feldolgozó munka azonban megindulni látszik. A sírokból származó darabok kapcsán hamarosan további előrelépés várható: Fenyvesi Bianka közeljövőben várhatóan cikként is publikálandó szakdolgozatában közel 90, szarmata sírokból ismert üvegedényt közöl.⁴ Szebenyi Tamás nemrég tette közzé Ecsér 7. lelőhely telepének üvegleleteit,⁵ illetve ugyancsak ő készíti elő Üllő 5–9. lelőhely üvegedényeinek feldolgozását.

Jelen munkám egy újabb lépéssel szeretne hozzájárulni egy átfogóbb kép kialakításához, a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében található szarmata településekről származó

¹ Jelen tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² A Pannonia provincia területén talált üvegedények első monografikus gyűjtését Benkő Andrea végezte el második világháború előtt, de annak kitörése megakadályozta a kiadásban. 1962-ben csak a katalógus és a képanyag jelenhetett meg a leletanyag értékelése nélkül (BENKŐ 1962), amely munkát később Barkóczi László végezte el (BARKÓCZI 1988). A legutóbbi jelentős összefoglalást Dévai Kata a késő római sírokból talált pannoniái üvegeket feldolgozó, egyelőre kiadatlan doktori disszertációja jelenti (DÉVAI 2012).

³ Leginkább néhány, főként a hun kori Kárpát-medencét érintő tanulmány kapcsán kapott némi figyelmet az Alföld területe, lásd BARKÓCZI–SALAMON 1968; KISS 1999.

⁴ Ezúton is köszönöm szóbeli tájékoztatását!

⁵ SZEHENYI 2020a.

üvegleletek közlésével.⁶ Ehhez az ötletet éppen Szébenyi Tamás Ecsér 7. és Üllő 5–9. lelőhelyekkel kapcsolatos, a Párducz 111. konferencián⁷ elhangzott előadása adta. Szébenyi az azóta publikált Ecsér 7. lelőhelyen 59 új üvegtöredéket azonosított és dolgozott fel. Ezek 93,23%-a a településről, 6,77%-a sírokból származik,⁸ míg Üllő 5–9. lelőhelyen megoszlásuk 2,9% (2 db) és 97,1% (66 db) a települések javára.⁹

2. Katalógus¹⁰

1. Balástya M5 14. lh. (7/17 lh.) (Ásatásvezetők: Béres M. – Farkas Cs., 1998)

2011.108.4930. (90. obj.) [1. tábla 1]

Szintelen, áttetsző, változó falvastagságú, ívelt falú edény oldaltöredéke. Felülete kopott, kisebb-nagyobb gödrökkel tagolt, a törésfelületek élei is lekerekítetté váltak.

H.: 1,3 cm; falv.: 0,17–0,22 cm.

2. Balástya M5 14. lh. (7/17 lh.) (Ásatásvezetők: Béres M. – Farkas Cs., 1998)

2011.108.4937. (101. obj.) [1. tábla 2]

Szintelen, átlátszó, ívelt falú, közepes vastagságú, a párhuzamostól kissé eltérő szögű, két különböző szélességű kerékvésett díszítéssel ellátott edény oldaltöredéke. Anyaga kissé buborékos, felülete gödrökkel tagolt.

H.: 2,4 cm; falv.: 0,11–0,15 cm.

3. Balástya M5 14. lh. (7/17 lh.) (Ásatásvezetők: Béres M. – Farkas Cs., 1998)

2011.108.4940. (40. szelvény, szórvány) [1. tábla 3]

Szintelen, átlátszó, ívelt falú, közepes vastagságú, enyhén buborékos anyagú edény oldaltöredéke.

H.: 1,8 cm; falv.: 0,11–0,21 cm.

4. Balástya 168. lh., MOL-CSMÉ 18. lh. (Ásatásvezető: Gulyás Gy., 2008)

2009.6.424. (10. obj., 10. SNR) [1. tábla 5]

Sárga, áttetsző, vastag falú edény erősen ívelt falú oldaltöredéke. Anyagában kevés buborékot tartalmaz, felülete kopott.

H.: 3,5 cm; falv.: 0,28–0,36 cm.

BALOGH-LÓRINCZY 2010, 25–28, 55. kép 2.

5. Csanádpalota–Országhatár, M43 56. lh. (Ásatásvezető: Pópity D., 2011)

2013.1.4910. (366. obj., 782. SNR) [1. tábla 4]

Szintelen, az irizált felülettől opak, közepes falvastagságú edény 7 íveletlen oldaltöredéke. Felszínük igen repedezett, köztük barna szennyeződéssel.

H.: 0,5–0,9 cm; falv.: 0,16–0,18 cm.

6. Csengele–Bogárhát, M5 2. lh. (12/14a lh.) (Ásatásvezetők: Horváth F. – Vályi K., 1998)

2004.2.370. (9. obj.) [1. tábla 6]

Szintelen, áttetsző, vékony, ívelt falú edény oldaltöredéke. Felülete kopott, barna anyaggal nagyon erősen szennyezett. A töredék közepe táján egy ívelt bekarcolt vonal (dísz?) látható.

H.: 2,4 cm; falv.: 0,12–0,19 cm.

⁶ Az ásatási anyagok feldolgozásra átengedéséért köszönettel tartozom Balogh Csillának, Benedek Andrásnak, Béres Máriának, Farkas Csillának, Gallina Zsoltnak, Horváth Ferencnek, Kulcsár Valériának, Mészáros Patrícianak, Paluch Tibornak, Pintér-Nagy Katalinnak, Pópity Dánielnek, Sóskuti Kornélnak, Szalontai Csabának, Varga Sándornak, Vályi Katalinnak, Wilhelm Gábornak.

⁷ *Temetőből és településről származó üvegedények Üllő 5–9. és Ecsér 7. lelőhelyéről* című előadás. Párducz 111 – Konferencia Párducz Mihály (1908–1974) emlékére. Szeged, 2019. november 4.

⁸ SZEBENYI 2020a, 66.

⁹ Az erről szóló, a VIROKONF – Fiatal Római Koros Kutatók 14. (virtuális) Konferenciáján *Római import üvegedények Üllő 5–9. és Ecsér 7. lelőhelyek szarmata településeiről* címmel 2020. november 6-án elhangzott előadás online formában is megtekinthető a <https://www.youtube.com/watch?v=bntSXJ1qseg> címen (a letöltés dátuma: 2021.03.17. 14:23) (a továbbiakban: SZEBENYI 2020b).

¹⁰ A tárgyleírásokat a DÉVAI 2013 terminológiája alapján közlöm.

7. Csengele–Bogárhát, M5 2. lh. (12/14a lh.) (Ásatásvezetők: Horváth F. – Vályi K., 1998)
2004.2.1659. (102. obj.) [1. tábla 7]
Színtelen, az irizált felülettől opak, közepes falvastagságú, ívelt falú, két sekély becsiszolt oválissal díszített Kowalk típusú pohár oldaltörredéke. Felszíne nagyméretű ovális gödrökkel és két hosszú, szabálytalan árokkal borított.
M.: 2,9 cm; falv.: 0,12–0,24 cm.
8. Csengele–Bogárhát, M5 2. lh. (12/14a lh.) (Ásatásvezetők: Horváth F. – Vályi K., 1998)
2004.2.7510. (475. obj.) [2. tábla 1]
Zöldes, áttetsző, nagy falvastagságú, anyagában buborékos illatszerez üveg szájrésze. Pereme lekerekített, gyűrűs kialakítású, nyaka egyenes indítású, felszíne kopott, apró karcolásokkal borított.
M.: 1 cm; pátm.: 2,4 cm; belső átm.: 1,1 cm; pv.: 0,46–0,55 cm; falv.: 0,22–0,29 cm.
9. Domaszék–Szegedi-határszél (Ásatásvezető: Paluch T., 2014)
2015.6.3528. (51. obj., 51. SNR) [1. tábla 8]
Zöldes, áttetsző, közepes falvastagságú, enyhén ívelt falú, csillag alakban a felületből kicsipett díszítéssel ellátott edény oldaltörredéke, anyagában helyenként nagy buborékokkal. Felülete kopott, karcos.
H.: 1,6 cm; falv.: 0,08–0,13 cm.
10. Kiskundorozsma–Kettőshatár I., M5 63. lh. (26/4 lh.) (Ásatásvezetők: Paluch T. – Szalontai Cs., 2001)
2012.14.10170. (126. obj., 51. SNR) [2. tábla 7]
Színtelen, áttetsző, helyenként irizált felületű, közepes falvastagságú, kettősen ívelt falú, egymással tompaszöglet bezáró kerékvésett díszítéssel ellátott pohár (?) oldaltörredéke. A vésett dísz felett közvetlenül egy keskeny, sűrűn bekarcolt vonalköteggel, jóval feljebb egy szélesebb, közepén néhol tagolt bekarcolt sávval, annak két oldalán pedig egy-egy összetartó/széttartó bekarcolt vonallal ellátott. Az előbbinek talán inkább díszítőfunkciója lehetett. Felülete egyenetlen, anyagában kevés buborékkal.
H.: 3,2 cm; falv.: 0,1–0,14 cm.
11. Kiskundorozsma–Kettőshatár I., M5 63. lh. (26/4 lh.) (Ásatásvezetők: Paluch T. – Szalontai Cs., 2001)
2012.14.10174. (126. obj.) [1. tábla 9]
Kék, áttetsző, irizáló felületű, közepesen vastag, enyhén ívelt falú, felül ritkásabban, alatta három sávban sűrűn elhelyezett bekarcolt vonalkötegekkel díszített edény oldaltörredéke. Anyagában helyenként nagy buborékok, felszínén több helyen apró ütések, karcolások láthatók. Római kori volta bizonytalan.
H.: 1,5 cm; falv.: 0,13–0,17 cm.
12. Kiskundorozsma–Kettőshatár I., M5 63. lh. (26/4 lh.) (Ásatásvezetők: Paluch T. – Szalontai Cs., 2001)
2012.14.10198. (276. obj.) [2. tábla 4]
Színtelen, áttetsző, irizáló felületű, közepesen vastag, enyhén ívelt falú, egy változó vastagságú vésett szalaggal, alatta egy derékszögben vagy tompaszögben megtörő vékonyabb, ez mellett egy széles, ferde, lekerekített végű vésett szalaggal díszített pohár (?) oldaltörredéke. Felülete egyenetlen, karcos, bal szélén egy kiterjedt légzárvány-nyal.
H.: 3,9 cm; falv.: 0,15–0,21 cm.
13. Kiskundorozsma–Kettőshatár I., M5 63. lh. (26/4 lh.) (Ásatásvezetők: Paluch T. – Szalontai Cs., 2001)
2012.14.10229. (276. obj.) [2. tábla 5]
Sárgás, áttetsző, irizáló felületű, vékony falú, enyhén behúzott, lekerekített peremű, nagyon buborékos anyagú üvegedény peremtörredéke. Kívül a perem alatt vésett díszítés látható, amellyel alatta rátett szalagdísz hatását érték el. A perem belül üreges, csepp átmetszetű.
H.: 2,4 cm; pátm.: kb. 8,2 cm; falv.: 0,04–0,08 cm.
14. Kiskundorozsma–Daruhalom III., M5 82. lh. (26/97a lh.) (Ásatásvezetők: Mészáros P. – Sóskuti K., 2005)
2007.4.2315. (173. obj.) [2. tábla 2]
Zöldes, áttetsző, vékony, enyhén ívelt falú, buborékos anyagú edény apró oldaltörredéke. Törésfelületein több helyütt élesre hasadozott, repedt felületű, helyenként barna lerakódásos.
H.: 1,2 cm; falv.: 0,06–0,12 cm.

15. Kiskundorozsma–Daruhalom III., M5 82. lh. (26/97a lh.) (Ásatásvezetők: Mészáros P. – Sóskuti K., 2005)
2007.4.2320. (186. obj.) [3. tábla 1]
Zöld, áttetsző, vastag falú díszítetlen edény 48 apró oldaltöredéke. Felületük érdes, anyaguk enyhén buborékos.
H.: 0,5–1,8 cm; falv.: 0,37–0,67 cm.
16. Kiskundorozsma–Daruhalom III., M5 82. lh. (26/97a lh.) (Ásatásvezetők: Mészáros P. – Sóskuti K., 2005)
2007.4.2338. (344. obj.) [2. tábla 6]
Színtelen, áttetsző, vastag falú díszítetlen edény 3 apró oldaltöredéke. Felületük egyenetlen, foltokban barna lerakódások.
H.: 0,5–0,6 cm; falv.: 0,25–0,32 cm.
17. Kiskundorozsma–Nagyszék, M5 34. lh. (26/72. lh.) (Ásatásvezetők: Szalontai Cs. – Tóth K., 1998)
2002.1.1108. (46. obj.) [2. tábla 3]
Zöldes, opak, apró méretű, egyik oldalán lapos, erősen kopott felületű edény töredéke. A lapos oldal külső oldalán szélén három, egymástól egyenlő távolságra lévő, díszítésnek tűnő gödröcske található.
H.: 0,9 cm; falv.: 0,03–0,26 cm.
18. Kiskundorozsma–Nagyszék, M5 34. lh. (26/72. lh.) (Ásatásvezetők: Szalontai Cs. – Tóth K., 1998)
2002.1.3532. (162. obj.) [3. tábla 4]
Enyhén zöldes, átlátszó, változó vastagságú, ovális bütyökdiszes üvegedény oldaltöredéke. Felülete érdes, anyaga buborékos.
H.: 2,2 cm; falv.: 0,09–0,16 cm; bütyökm.: 0,3 cm; bütyökh.: 0,5 cm; bütyöksz.: 0,3 cm.
19. Kiskundorozsma–Nagyszék, M5 34. lh. (26/72. lh.) (Ásatásvezetők: Szalontai Cs. – Tóth K., 1998)
2002.1.15329. (1206. obj.) [3. tábla 2]
Színtelen, áttetsző, enyhén ívelt, változóan vastag falú edény 5 apró oldaltöredéke. Felületük egyenetlen, irizáló, a mélyebb gödrökben világos- és sötétbarna szennyeződéssel. Két darabon bizonytalan eredetű bekarcolt vonal, továbbá egy darabon lemélyített, íves, csúcsban végződő, egy másikon szabálytalanul kiemelkedő, J-alakban elforduló gyártási hiba, esetleg reliefdisz látható.
H.: 1,4–2,1 cm; falv.: 0,19–0,26 cm.
20. Kiskundorozsma–Nagyszék II., M5 34. lh. (26/72. lh.) (Ásatásvezetők: Szalontai Cs. – Wilhelm G., 2005)
2007.5.2969. (1917. obj.) [3. tábla 3]
Enyhén zöldes árnyalatú, áttetsző, vastag falú edény lekerekített szélű, egyenes aljtöredéke. Felülete érdes, irizáló, helyenként karcos, anyaga buborékos. Az oldalfala függőleges indulású.
H.: 1,6 cm; talpátm.: kb. 5 cm; falv.: 0,23 cm.
21. Kiskundorozsma–Nagyszék II., M5 34. lh. (26/72. lh.) (Ásatásvezetők: Szalontai Cs. – Wilhelm G., 2005)
2007.5.4692. (1764. obj.) [4. tábla 1]
Színtelen, áttetsző, változó vastagságú, ívelt oldalú, egymás mellett lévő három vésett tojás alakú dísszel ellátott Kowalk típusú pohár oldaltöredéke. Felülete irizáló, egyenetlen, igen rossz állapotú, anyaga enyhén buborékos.
H.: 5,1 cm; falv.: 0,18–0,39 cm.
22. Kiskundorozsma–Nagyszék III., M5 34. lh. (26/72. lh.) (Ásatásvezetők: Sóskuti K. – Wilhelm G., 2005)
2008.1.1301. (117. obj.) [4. tábla 2]
Színtelen, átlátszó, vastag, egyenes falú, erősen irizáló felületű edény oldaltöredéke.
H.: 3,1 cm; falv.: 0,25 cm.
23. Magyarcsanád–Böröcsök-dűlő, M43/46. lh. (Ásatásvezető: Benedek A., 2010–2011)
2013.7.2173. (39. obj., 45. SNR) [4. tábla 3]
Színtelen, átlátszó, vastag, ívelt falú edény oldaltöredéke. Felülete karcos, anyagában kevés buborékkal.
H.: 1,9 cm; falv.: 0,14–0,27 cm.
24. Magyarcsanád–Böröcsök-dűlő, M43/46. lh. (Ásatásvezető: Benedek A., 2010–2011)
2013.7.2178. (63. obj., 105. SNR) [4. tábla 4]
Színtelen, átlátszó, vastag, ívelt falú, széles, íves vésett díszítésű edény oldaltöredéke. Felülete karcos, apró anyagában hosszúkás buborékokkal.
H.: 2,2 cm; falv.: 0,1 cm.

25. Makó–Beke-tanya, M43 20. lh. (Ásatásvezető: Balogh Cs., 2008)
2010.17.1072. (14. obj., 32. SNR) [4. tábla 6]
Színtelen, áttetsző, tömör talpgyűrűs edény (pohár?) aljtörredéke. Oldalának indítása ferdén kihajlól, alja lapos, a közepe felé megvastagodó anyagú. Felülete apró gödrökkel borított, alján sugárszerű, hosszabb-rövidebb karcolások láthatók.
Talpátm.: kb. 4 cm; falv.: 0,15 cm.
HEIPL 2017, 186.
26. Makó–Dáli ugar, M43/38. lh. (Ásatásvezető: Benedek A., 2013)
2014.8.3038. (94. obj., 130. SNR) [4. tábla 5]
Színtelen, átlátszó, változó vastagságú, ívelt falú edény nyaktörredéke. Felülete irizáló, anyaga buborékos.
H.: 1,6 cm; falv.: 0,08–0,18 cm.
27. Makó–Dáli ugar, M43/38. lh. (Ásatásvezető: Benedek A., 2013)
2014.8.3052. (298. obj., 341. SNR) [5. tábla 1]
Zöld, átlátszó, vastag, az oldala felé elvékonyodó, ívelt falú, félgömb alakú pohár peremtörredéke. Pereme vágott és egyenesre csiszolt, alatta ferdén vésett szalagokkal ellátott. A perem alatt az oldala hirtelen összeszűkül. Az oldalán középtájon egy, az edényt átlukasztó lepattanásból származó sérülés, amelyből további mély repedések ágaznak ki. Felülete enyhén buborékos, kopott.
H.: 3,5 cm; pátm.: kb. 9 cm; falv.: 0,12–0,36 cm.
28. Makó–Dáli ugar, M43/39. lh. (Ásatásvezető: Pópit D., 2013)
2014.9.1972. (328. obj., 389. SNR) [4. tábla 7]
Zöld, opak üvegedényhez tartozó kiszélesedő, ívben meghajlól, bordázott fültörredék, esetleg szálrátétűsz. A keskenyebb végén négyzet, ezt leszámítva lekerekített sarkú téglalap átmetszetű. Az ív belső oldalán két árok által hármas tagolású. Felülete apró gödrökkel borított.
H.: 1,3 cm; sz.: 0,21–0,48 cm; v.: 0,17–0,36 cm.
29. Makó–Igási járandó, M43 32. lh. (Ásatásvezető: Kulcsár V. – Pintér-Nagy K., 2011)
2012.29.73. (15. obj., 22. SNR) [5. tábla 2]
Színtelen, átlátszó, változó vastagságú üvegedény össze nem illő két oldaltörredéke. A nagyobbik erőteljesen profilált has, a kisebbik nyaktörredék lehet. Felülete karcos, irizáló, anyagában gömb és lencse alakú buborékok egyaránt megjelennek.
Római kori volta bizonytalan.
H.: 2,6–5,4 cm; falv.: 0,08–0,3 cm.
30. Makó–Igási járandó, M43 33. lh. (Ásatásvezető: Kulcsár V. – Pintér-Nagy K., 2011)
2012.30.623. (15. obj., 18. SNR) [5. tábla 3]
Zöld, áttetsző edény gyűrűs talptörredéke az edény oldalának laposan induló törredékével. Az edény alja egyenes, szálrátétből készült talpgyűrűje széles, lapos, szélei lekerekítettek. Felülete irizáló, egyenetlen, anyaga erősen buborékos.
Talpátm.: kb. 7 cm; falv.: 0,25 cm.
31. Makó–Igási járandó, M43 33. lh. (Ásatásvezető: Kulcsár V. – Pintér-Nagy K., 2011)
2012.30.2426. (107. obj., 131. SNR) [6. tábla 1]
Zöld, áttetsző, közepes falvastagságú palack perem- és válltörredéke. A pereme melegen lekerekített, ferdén kihajlól, vastagsága és átmérője nem egységes. Nyaka erősen szűkülő, vállá csapott. Erősen buborékos anyagában sziget-szerű egyenetlenségek láthatók, felülete irizáló.
H.: 5,6 cm; pátm.: 2,3–2,5 cm; belső átm.: 1,1 cm; peremv.: 0,14–0,24 cm; falv.: 0,03–0,2 cm.
32. Makó–Járandószerék, M43 36. lh. (Ásatásvezető: Paluch T., 2011)
2012.31.3771. (22. obj., 18. SNR) [5. tábla 4]
Zöld, átlátszó, közepesen vastag, enyhén ívelt falú edény oldaltörredéke. Egy részén egyenes töréssel lehasadt. Felülete több helyen erős karcnyomos, anyaga buborékos.
H.: 2,4 cm; falv.: 0,25–0,27 cm.

33. Makó–Ipari Park, I. ütem 1. lelőhely (Ásatásvezető: Gallina Zs. – Varga S., 2009)

2011.84.826. (41. obj., 48. SNR) [6. tábla 2]

Enyhén sárgás árnyalatú, áttetsző, vastag falú edény perem-, oldal- és aljtörédei (3 db). Pereme enyhén duzzadt, tompaszögben elvékonyodó, mely alatt egy enyhén bemélyülő sáv látható. Ennek két oldalán azonos mozdulattal végzett vésés által okozott függőlegesen egymás alatt elhelyezett ovális minták láthatók. Egy esetben, jobbról a harmadik mintánál a vésőszalag nem érintkezett a felső résszel. A vésett dísz alatt egy széles, mély, vízszintes vésett sávval látták el. Alja egyenes, közvetlenül felette két vésett szalag közé ékelt rátett szalagdísszel dekorált. Az oldaltörédeken megfigyelhető kiugró rész talán szintén ennek a szalagdísznek az indítása, vagy egy oldalt lévő dísz részéhez tartozhatott. Felülete egyenetlen, több helyen karcolt. Peremátmérő nem mérhető.

H.: 3,8–4,6 cm; talpátm.: kb. 8 cm; falv.: 0,35–0,7 cm.

34. Makó–Ipari Park, I. ütem 1. lelőhely (Ásatásvezető: Gallina Zs. – Varga S., 2009)

2011.84.827. (50. obj., 57. SNR) [7. tábla 1]

Zöld, átlátszó, vékony oldalfalú üvegtárgy 3 töredéke. A legnagyobb és a legkisebb darab oldala enyhén ívelt, a hosszúkás töredék enyhén hasasodó. A legnagyobb töredék belső oldalán vízszintes rátett díszítés (?) található, felületén a váltakozó vastagságból adódóan hullámzó ívek figyelhetők meg. Két darabból restaurált. Felületük egyenetlen, anyaguk buborékos.

H.: 1,5–3,8 cm; falv.: 0,03–0,25 cm.

35. Makó–Ipari Park, I. ütem 1. lelőhely (Ásatásvezető: Gallina Zs. – Varga S., 2009)

2011.84.828. (52, 54. obj., 59, 61. SNR)¹¹ [7. tábla 2]

Enyhén sárgás árnyalatú, áttetsző, vastag falú edény aljtöréde. Alja egyenes, közvetlenül felette két vésett szalag közé ékelt rátett szalagdísszel díszített, oldala ferdén kifelé hajló. Felülete egyenetlen, anyaga buborékos.

H.: 3,4 cm; falv.: 0,63–0,74 cm.

36. Makó–Mikócsa-dűlő, M43 31. lh. (Ásatásvezető: Pópty D. – Wilhelm G., 2008)

2010.15.3777. (178. obj., 222. SNR) [7. tábla 3]

Halványzöld, áttetsző, vékony, ívelt falú, enyhén buborékos anyagú Kowalk típusú pohár alsó felének három becsiszolt oválissal díszített oldaltörédeke.

H.: 3,7 cm; falv.: 0,4 cm.

WILHELM 2017, 266, 278, 38. kép 4.

37. Óföldséak–Ürmös, M43 9–10. lh. (Ásatásvezető: Balogh Cs., 2009)

2010.7.13766. (374. obj., 111/09. SNR) [8. tábla 1]

Halványzöld, áttetsző, vékony, ívelt falú, nagyon buborékos anyagú, enyhén irizált felületű, két, egymással hegyesszöveget bezárni látszó vésett vonallal díszített edény oldaltörédeke.

H.: 2,7 cm; falv.: 0,06–0,14 cm.

38. Óföldséak–Ürmös, M43 9. lh. (Ásatásvezető: Sóskuti K., 2008)

2010.28.8289. (61. obj., 34. SNR) [8. tábla 2]

Szintelen, áttetsző, vékony, ívelt falú, enyhén buborékos anyagú, egyenetlen, kopott, enyhén irizált felületű edény oldaltörédeke.

H.: 2,8 cm; falv.: 0,17–0,2 cm.

39. Szőreg–Iván téglagyár¹² (Ásatásvezető: Csallány D., 1928)

53.319.36. [8. tábla 4]

Zöld, áttetsző, vékony, ívelt falú, anyagában nagyon légbuborékos, karcús, magas, hengeres testű pohár 6 töredéke. Pereme kihajló, enyhén megvastagodó és lekerekített. Alsó felének töredékén az aljáig lefutó kettős hurkos szárláttával díszített.

H.: 1,5–3,7 cm; pátm.: 5 cm; talpátm.: 1,8 cm; falv.: 0,01–0,22 cm.

¹¹ A töredék nagy hasonlóságot mutat a 2011.84.826. számú (Kat. 33) példánnyal. Habár a hivatkozott darab talpának átmérője nem mérhető, megállapítható, hogy nem egy edény részeit képezték, ugyanis a 2011.84.828. (Kat. 35) számú edény szalagdíszje jóval keskenyebb, szélei pedig élesebb kiképzésűek.

¹² A lelőhelyről két darabot ismerünk. Ugyan mindkettő szőrvány, de jól adatlóható helyről származnak, ezért fontosnak tartottam belevenni őket a gyűjtésbe. Szőregen egy gepida temetőt tárt fel Csallány Dezső, amely mellett a késő szarmata – hun korra keltezhető telepjelenségeket is megfigyelt (CSALLÁNY 1961, 300–302; ÁCS 1992).

Ugyanezen a leltári számon szerepel még egy zöld, alig áttetsző, vastag falú, belső oldalán erősen érdes felületű edény benyomott aljtöredéke.

„M”: 0,8 cm; h.: 0,21 cm; falv.: 0,19–0,24 cm.

40. Szőreg–Iván téglagyár (Ásatásvezető: Csallány D., 1928)

53.336.3. [7. tábla 4]

Sárga, áttetsző, vékony falú üvegedény nagyon enyhén ívelt, mindkét oldalán kopott felületű oldaltöredéke.

H.: 1,3 cm; falv.: 0,04–0,09 cm.

41. Üllés–MOL (Rózsa-dűlő) (Ásatásvezető: Paluch T., 2012)

2015.8.224. (szórvány) [8. tábla 3]

Szintelen, áttetsző, vékony, ívelt falú, enyhén buborékos anyagú, egyenetlen, érdes felületű, erősen irizáló felületű edény oldaltöredéke.

H.: 5,2 cm; falv.: 0,07–0,14 cm.

3. Az üvegedények típusai

3.1. Poharak

3.1.1. Magas, ívelt falú, rátétes díszű pohár (Barkóczi 57/a típus) [Kat. 39, 8. tábla 4]

A közölt pannoniai leletanyagot vizsgálva a Szőreg–Téglagyár lelőhelyről származó pohár Barkóczi László 57/a típusához sorolható. Az általa egyedülként felhozott, Savariából származó zöld darab a klasszikus magas, ívelt falú poharaktól¹³ kissé eltérő formájú, kevésbé karsú, hasasabb azoknál. Megállapítása szerint a típus nem mutat hasonlóságot a nyugati provinciák poharaival, inkább dél-pannoniai, észak-itáliai vagy észak-dalmáciai eredetet valószínűsített. Szerinte a savariai vastag falú, egyedülálló darab korábbi a keskeny, vékony falú, talpgyűrűvel ellátott formánál, 3. századi lehet.¹⁴ Szebenyi Tamás az Ecsér 7. lelőhely üvegedényeit feldolgozó munkájában egy erősen töredékes darabból hasonló formájú poharat rekonstruált, amely így egyedüli közeli párhuzamot képvisel a szarmata Barbaricum-ban.¹⁵

3.1.2. Félgömb alakú, alacsony, széles szájú pohár (Barkóczi 61; Dévai P5 típus) [Kat. 27, 5. tábla 1]

Gyűjtésében ezt a típust a Kat. 27. számú pohár képviseli. E formára jellemző, hogy magassága és a peremátmérője szinte azonos méretű. A Római Birodalomban időben és térben az egyik leggyakoribb formának számít, 1. századi felbukkanása után igazán kedveltté a 3. század végén – 4. században vált, de az 5. században is előfordul.¹⁶ Képviselői Pannoniában főleg a 4. század első és második harmadában jellemzőek, aztán fokozatosan átveszik helyüket a féltojás formájú darabok, amelyek előképének is tekinthetők. Sok köztük a díszítetlen darab, a díszítési módok közül gyakoriak a bekarcolt vonalak és vésett alakzatok. Ritkább esetekben ezekkel együtt rátett pettyek is helyet kapnak. Találkozni még az edény

¹³ Ezek barbaricumi példányaihoz lásd LÖFFLER–BORSÓDI 2019, 71–72.

¹⁴ BENKÓ 1962, 142, XXIX. tábla 3; BARKÓCZI 1988, 90–91, Taf. XII. 127, Taf. LXXV. 127.

¹⁵ SZEBENYI 2020a, 69, Kat. 45, 1. kép 3.

¹⁶ DÉVAI 2012, 36.

anyagából kialakított bordával és tuskés dísszel¹⁷ is. Dévai Kata katalógusában 37, ehhez a típushoz tartozó edény található,¹⁸ de a szármatákkal szomszédos dél-pannoniai/moesiai részeken is tudunk előfordulásáról Gomolaváról, Čortanovciról és Sirmiumból (Szerbia).¹⁹ Használati módját tekintve multifunkcionális típusról van szó. Főként ivóedényként volt használatban, de alkalmazták kisebb mennyiségű étel tárolására és fogyasztására is.²⁰

3.1.3. Kowalk típusú poharak (Barkóczy 75. típus) [Kat. 7, 1. tábla 7; Kat. 21, 4. tábla 1; Kat. 36, 7. tábla 3]

Töredékeiben is könnyen felismerhető a 4. század végére – 5. századra tehető, tojásdad formájú, becsiszolt oválisokkal díszített úgynevezett Kowalk típusú poharak csoportja, amely egy észak-lengyelországi lelőhely után kapta nevét.²¹ A Római Birodalom határain kívül gyártották a vastag falú, általában zöldes, sárgás poharakat. Több mint 70 példány két nagy területen oszlik el: Északnyugat-Európa (főként Dánia, Norvégia, Kelet-Németország és Lengyelország), illetve Délkelet-Európa (főként az Alföld, Északnyugat-Románia és Ukrajna).²² Az ilyen típusú poharak főként a Marosszentanna–Csernyahov kultúra területén terjedtek el,²³ és talán valahol ebben a térségben zajlott a gyártásuk is. Lehetséges, hogy a gótokhoz köthetők, akik valószínűleg kereskedtek velük, de lehet, hogy ők is készítették őket, és a vándorlásuk révén jutottak el különféle területekre. A Kowalk típusú poharak a birodalom határain belül és a Fekete-tenger környéki hellenizált városokban ritkán fordulnak elő,²⁴ így Pannoniában is ritka leletnek számítanak. Vaday Andrea 1994-es gyűjtésében mindössze két dunántúli és négy alföldi lelőhely szerepel,²⁵ az azóta eltelt években viszont töredékeiben egyre több bukkant fel belőlük.²⁶

Az edények felületén gyakran szabálytalanul helyezték el a becsiszolt díszeket. A Kat. 7. [1. tábla 7] és Kat. 36. [7. tábla 3] darabok esetében, noha azokon két ovális dísz is helyet kapott, a töredékesség ellenére szabálytalanság nem érhető tetten, ahogyan ez nem mondható el a Kat. 21. [4. tábla 1] töredékről sem. A Kowalk típusú poharanknál gyakran megfigyelhető(k) a perem alatt elhelyezkedő, kézi vésővel készült vízszintesen futó vonal(ak). A Kat. 7. [1. tábla 7] és Kat. 36. [7. tábla 3] daraboknál ez nem figyelhető meg, hiszen a törött rész felső határa nem éri el a becsiszolt díszek tetejét, míg a Kat. 21. [4. tábla 1] töredéknél bizonytalan ennek megléte az üveggörrozió miatt.

¹⁷ Barkóczy László gyűjtésében még mindössze egy ilyen módon díszített darab képviselte a típust a hazai pannoniai anyagban (BARKÓCZY 1988, 92, Taf. XII. 132).

¹⁸ DÉVAI 2012, 143, Kat. Nr. 114–150.

¹⁹ ŠARANOVIC-SVETEK 1986, 59, T. II/1,2.

²⁰ DÉVAI 2012, 142–144.

²¹ VADAY 1989, 182–183.

²² VADAY 1994, Tab. IV.

²³ Az erről a területről származó darabok gyűjtésével és értelmezésével kapcsolatban lásd PÁNCZÉL–DOBOS 2007, 75.

²⁴ DÉVAI 2012, 38.

²⁵ VADAY 1994, 107, Tab. IV.

²⁶ A katalógusban található két közöletlen példányon [Kat. 7, 1. tábla 7.; Kat. 21, 4. tábla 1], illetve egy már közölt, de a katalógusban is szereplő [Kat. 36, 7. tábla 3] (WILHELM 2017, 266, 278, 38. kép 4) példányon kívül telepről Orosháza–Szénási útról (RÓZSA 2000, 85, 16. kép 5), Ecser 7. (SZEBENYI 2020a, 73–74, Kat. 54, 1. kép 9), Üllő 5. (SZEBENYI 2020b, ltsz. 2006.3.15361), míg síranyagból Óföldséak–Ürmös II-ről (GULYÁS 2014, 30, XXVIII. tábla 9), Hajdúnánás–Fűrj-halom-dűlőről (FENYVESI 2018, 4, I. tábla 4) ismertek.

3.2. Palack [Kat. 31, 6. tábla 1]

Bizonyosan a palackok körébe sorolható a Makó–Igási járandóról származó töredék, amelyet karakteresnek mondható erősen szűkülő nyaka, valamint valószínűleg egy hosszúkásabb testben folytatódó csapott vállá alapján sem sikerült konkrét formához kötnöm. A szarmata anyagból eddig ismert palackok formailag más típusokat képviselnek.²⁷

3.3. Illatszeres üveg [Kat. 8, 2. tábla 1]

Kiemelendő az ebbe a körbe tartozó, Csengeléről származó zöldes árnyalatú töredék. Pontosabb formára a perem alapján nem tudtam következtetni, de ez a csoport a nagyon ritka edények közé sorolható a Barbaricumban, a kiemelkedően nagy ecseri és üllői anyagban sem fordulnak elő képviselői. Két illatszeres üvegről van tudomásom: Vaskút–Földvár lelőhelyről az 1. század végéről,²⁸ valamint egy jóval későbbi edény a 4. század második feléből – 5. század első feléből Banatska Palanka/Palánk (Szerbia) lelőhelyéről.²⁹ A lehetséges forma kapcsán említést érdemel két balzamárium is az 1–2. századból, Jászfényszaru–Jászfelsőszentgyörgyről,³⁰ hisz nem kizárható, hogy a csengelei példány ilyen típusú edényhez tarthatott.

3.4. Bütykös csésze/tálka vagy palack [Kat. 18, 3. tábla 4]

Hasonló bütykös díszítéssel ellátott típus nem található a magyarországi, csak a határainkon kívül eső pannoniai anyagban. Poetovióból ismert hasonló díszsel egy kissé lapított gömb alakú, behúzott vállú, széles, vágott szélű tölcséres szájú palack,³¹ Vindobonából pedig egy zöldesfehér töredék, amely egy behúzott nyakú, kihajló peremű tálhoz vagy kónikus nyakú palackhoz tarthatott. Az ilyen díszítéssel ellátott edények leginkább a 2. század közepétől a 3. század közepéig találhatók meg mind a nyugati, mind a keleti provinciákban. Rajna-vidéki gyakoribb előfordulásuk miatt valószínűleg ottani műhelyek termékének tekinthetők.³² Darabunk töredékessége miatt annak pontos formája nem rekonstruálható.

3.5. Meghatározhatatlan formájú edények

A nagyobb méretű üvegedények unikális jelenségnek számítanak szarmata környezetben. Egészben mindössze a különleges, lila hévízgyörki *oinokhoé* ismert a 2. század végéről

²⁷ A Csongrád–Laktanya 93. sírjából származó edény egy gömbölyű formájú, tölcséres nyakú, széles szájú típust (BARKÓCZI–SALAMON 1968, 33, 6. kép 1), illetve a Szentés–Rákóczi u. 108. szám alatt talált darab szintén egy gömbös testű fajtát képviselt (PÁRDUCZ 1950, 24, LXXI: 8a–b), ahogyan a legújabban közölt két ecseri darab is (SZEKENYI 2020a, 74, Kat. 37, 7. kép 6; Kat. 5, 2. kép 1). Az ecseri anyagban képviseltetik magukat még a hasábos testű palackok (SZEKENYI 2020a, 74–75, Kat. 21, 2. kép 4) és ugyanitt felbukkan egy rövid, kúpos nyakú palack, esetleg korszó (SZEKENYI 2020a, 74, Kat. 25, 6. kép 1) is.

²⁸ KŐHEGYI–VÖRÖS 1999, 225, 227, Kat. 62, 20. kép 5.

²⁹ BRUKNER 1990, 204, T. 6:6.

³⁰ VADAY 1989, 244, Kat. 98. T. 38:6, 5; VADAY 2005, 64, Kat. XIII-114., Taf. 19.4–5.

³¹ 1/é. csoport 19. (Benkő 1962, 65, VI. tábla 4).

³² SAKL-OBERTHALER–TARCSAY 2001, 90, 102, Taf. 3.26.

– 3. század elejéről.³³ Szebenyi Tamás Ecsér 7. lelőhelyen több darabról feltételezte, hogy nagyobb méretű korsókhoz tartozhattak.³⁴ A Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében található leletanyag kapcsán az oldaltöredékek esetében nem bocsátkozom találgatásokba, de az általam vizsgált anyagban is több töredékről feltételezhető, hogy jelentősebb méretű edényekhez tartozhattak [pl. Kat. 10, 2. tábla 7; Kat. 22, 4. tábla 2; Kat. 29, 5. tábla 2; Kat. 41, 8. tábla 3]. Ezeken kívül a Kat. 30. darab [5. tábla 3] 7 cm-es, míg a Kat. 33. töredék [6. tábla 2] 8 cm-es becsült talpátmérőjéhez is valószínűleg arányosan nagyobb test tartozhatott. Az utóbbi, Makó–Ipari Park I. ütem 1. lelőhelyről származó töredék a sírokat is beleértve a legnagyobb barbaricumai ismert példánynak számít a talpátmérőjét tekintve. A sírokban talált kevés talpas edényt minden esetben a kb. 2–3 cm-es átmérőjű, plasztikus szárlátétből kialakított talpgyűrű jellemzi,³⁵ így az ennél jóval nagyobb, 7–8 cm-es talpátmérővel rendelkező edények csoportja élesen elkülönül ezektől.

4. A leletanyag értékelése

Gyűjtésem eredményeként 23 szarmata településről 41 üvegedényt sikerült azonosítanom. Közülük kettő származik a múzeumi látványtárban őrzött régi leletek közül, 1928-ból, a többi – 33 darab – 2002-től napjainkig került elő, tehát döntő többségüket autópályás ásatásokon találták. A katalógus tartalmából 38 db-ot (92,68%) egyáltalán nem közöltek korábban. Egész edény nem található közöttük, legnagyobb részük oldaltöredék. A színtelenek aránya (46,34%, 19 db) közel megegyezett a zölddekével (39,02%, 16 db). A sárga árnyalatú edények meglehetősen alulreprezentáltak az anyagban (12,2%, 5 db), míg a kék üvegeket csak egy példány képviseli (2,44%). A díszített darabok aránya kiemelkedő: a leletek kb. harmada hozható összefüggésbe különféle díszítési módokkal: közülük 13 db biztosan díszített volt (31,7%), míg 2 db (4,88%) esetében bizonytalan annak megléte. A különféle formai típusok közé 8 db (19,51%) illeszthető be biztosan, míg a fennmaradó 33 db-ot (80,49 %) nem sikerült elhelyezni ezek sorában.

A telepleletek jellegéből fakadóan az üvegek között sok a jellegtelen vagy apró oldaltöredék, amelyeket nem lehetett közelebbi formai típusba sorolni. Ebben némileg segíthet az üvegek díszítettsége, ami az általam találtak harmadára jellemző. Elmondható, hogy az üvegek sorában a pohárformák dominálnak. Ezek között megjelenik néhány igen jellegzetes, 4. század végi – 5. század eleji, már a hun korra keltezhető típus. Ilyen a Makó–Dáli ugarról származó zöld töredék [Kat. 27, 5. tábla 1], amely a félgömbös edényekhez sorolható. Ezek gyakori típusnak számítanak Pannoniában és a Barbaricumban egyaránt, az üvegedények utolsó horizontját képviselik. Ebből az időszakból származik még három, becsiszolt oválisokkal díszített falú, Kowalk típusú pohár töredéke is [Kat. 7, 1. tábla 7; Kat. 21, 4. tábla 1; Kat. 36, 7. tábla 3]. Ezek ugyan kis számban megjelennek a provinciában is, viszont gyakoribbnak számítanak a Barbaricumban. Korábban főként a sírokból előkerült típusnak tartották őket, az Üllön és Ecseren találtakkal együtt azonban a mérleg már inkább átbillenni

³³ DINNYÉS 1991, 150, 169–170, 3. tábla 15.

³⁴ SZEHENYI 2020a, 75.

³⁵ Fenyvesi Bianka szíves szóbeli közlése.

látszik a települések felé.³⁶ A vastag falú, becsiszolt mintákkal díszített poharak gyártási helyével és kronológiai besorolásával a kutatás részletesen foglalkozott, és arra a következtetésre jutott, hogy valószínűleg nem római termékekről, hanem inkább keleti árurol, talán Fekete-tenger környéki műhelyek termékeiről van szó, melyek legkorábban 375 utánra keltezhetők. Szőregről származik egy, a magas, ívelt falú poharakkal közel azonos formát mutató, 3. század végére – 4. század elejére keltezhető darab. Az általam gyűjtött anyagban feltűnnek szögben megtört [2. tábla 4, 7; 8. tábla 1] vagy függőleges módon vésett [1. tábla 2; 6. tábla 2],³⁷ csipett díszű [1. tábla 8] és üreges peremű [2. tábla 5] edények. Ezekkel a díszítésmódokkal kapcsolatban sem a provinciális, sem a keleti szarmata és csernyahovi anyagok részletes áttekintése nem hozott pozitív eredményt. A vizsgált edények alapján a szarmata Barbaricumot övező területek párhuzamai kapcsán a korábbi magas, ívelt falú edények szárlátétdíszítésével kapcsolatban tett megállapításunk³⁸ megismétlődni látszik, miszerint ezen típusok egy része akár speciálisan a szarmaták ízlése szerint is készülhetett, vagy a szomszédos Pannoniától és Moesiától távolabbi, provinciális műhely készítményeiről lehet szó.

5. Összegzés

Noha a gyűjtésen belül a díszített edények aránya jelentős, látható, hogy azok kis mérete miatt a vizsgálat önmagában nem mindig vezet eredményre. Vörös Gabriella a madarasi temető üvegei kapcsán úgy vélte, hogy Dacia 271-es feladása után sem szűnik meg a Barbaricumon keresztül futó út jelentősége, a mai Dunaszekcsőt Szegeddel összekötő Lugio–Partiscum útvonalnak onnantól kezdve immár a szarmata–római kapcsolatokban volt döntő szerepe. A pannoni üvegyártás felívelő korszaka az 380-as évek után hanyatlani kezdett, ezt követően pedig feltételezhető, hogy az üvegedények inkább K-i hatásra kerültek az Alföldre.³⁹ Az általam felgyűjtött kis számú keltezhető darab is lényegében ezt támasztja alá: a 2. század közepétől már számolhatunk előfordulásukkal, meglétük pedig kimutatható egészen az 5. századig, de alapvetően a 4. század végétől datálható példányok vannak többségben. Ezen kívül elmondható, hogy a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményéből származó üvegedények mennyisége igen relatív. Az eddig telepekről ismert mennyiséghez képest rendkívül kiugró értéket mutat, viszont Ecser és Üllő lelőhelyek önmagukban is felülmúlják számukat. Itt persze figyelembe kell venni, hogy két óriási méretű feltárásról beszélünk, összesen körülbelül 500 000 m² felülettel és 16 000 fölötti objektumszámmal, illetve azt is, hogy a két lelőhely Aquincumtól, a provincia központjától mindössze egy napi járóföldre található, ezzel is magyarázható az üvegedények (és egyéb importtárgyak) kiemelkedő száma. Ez tehát jól példázza (és egyúttal óvatosságra int), hogy az egyes regionális gyűjtések mennyire torzíthatják az addig kialakult képet. A kereskedelmi kapcsolatok élénkségét mutatja, hogy a luxusárunak számító, most már egyre kevésbé ritkának nevezhető tárgytypus a provinciától ilyen nagy távolságban is ekkora mennyiségben jelenik meg. Ez a kiugró növekedés,

³⁶ A Marosszentanna–Csernyahov kultúra területén a maguk 66,66%-os arányával jóval inkább a sírok vannak előnyben (telepek: 19,29%, kontextus nélküli darabok: 14,03%); PÁNCZÉL–DOBOS 2007, 75.

³⁷ Vésett vagy karcolt díszek gyakran megjelennek a poharakon, ám ezek rendre horizontális irányúak.

³⁸ LÖFFLER–BORSÓDI 2019, 72.

³⁹ KÖHEGYI–VÖRÖS 2011, 340.

reméljük, a közeljövőben további területi gyűjtésekkel bővül, és így még részletesebb képet kaphatunk a szarmatákhoz áramló importtárgyak összetételét illetően, egyúttal megoldást találhatunk a be nem azonosítható formájú edények problémáira.

IRODALOM

- ÁCS 1992 = Ács Cs.: Megjegyzések a késő szarmata kerámia kérdéséhez. *JAMÉ* 30–32:1987–1989 (1992), 97–112.
- BALOGH–LÖRINCZY 2010 = Balogh Cs. – Lőrinczy G.: Régészeti lelőhelyek és leletek egy gázszállító vezeték Csongrád megyei szakaszán, Pusztaszertől Algyőig. In: *Pusztaszertől Algyőig*. Szerk.: Lőrinczy G. [MFME–MonArch 2.] Szeged 2010, 9–147.
- BARKÓCZI–SALAMON 1968 = Barkóczi L. – Salamon Á.: IV. század végi és V. század eleji üvegleletek Magyarországról. *ArchÉrt* 95 (1968), 29–39.
- BARKÓCZI 1988 = Barkóczi, L.: *Pannonische Glasfunde in Ungarn*. [StudArch 9.] Budapest 1988.
- BENKŐ 1962 = Benkő A.: *Üvegcorpus*. [RégFüz II/11.] Budapest 1962.
- BRUCKNER 1990 = Bruckner, O.: Rimski nalazi u Jugoslavenskom delu barbarikuma – Bačka i Banat. *AV* 41 (1990), 199–216.
- CSALLÁNY 1961 = Csallány, D.: *Archäologische Denkmäler der Gépiden im Mitteldonaubekken*. [ArchHung 38.] Budapest 1961.
- DÉVAI 2012 = Dévai K.: *Késő római temetkezések üvegmellékletei Pannoniában. Üvegedények a mai Magyarország területéről I*. Doktori disszertáció. Kézirat. Budapest 2012.
- DÉVAI 2013 = Dévai K.: Terminológiai alapfogalmak régészeti korú üvegtárgyak elemzéséhez. *DissArch* 3/1 (2013), 85–112.
- DÉVAI 2016 = Dévai K.: Késő római pohárformák Pannoniában. *ArchÉrt* 141 (2016), 109–121.
- DINNYÉS 1991 = Dinnyés I.: A hévizgyörki szarmata sírok. *StudCom* 22 (1991), 145–201.
- FENYVESI 2018 = Fenyvesi B.: *A Hajdúnánás–Fűrj-halom-dűlői szarmata kori temető*. Szakdolgozat. Kézirat. Budapest 2018.
- GULYÁS 2014 = Gulyás Gy.: Késő szarmata temetőrészletek Óföldrék–Ürmös II. lelőhelyen (M43 autópálya 10. lelőhely). *JAMÉ* 56 (2014), 15–107.
- HEIPL 2017 = Heipl M.: Késő szarmata teleprészlet Makó-Beke-tanya nevű lelőhelyen. In: *Út(on) a kultúrák földjén. Az M43-as autópálya Szeged–országhatár közötti szakasz régészeti feltárásai és hozzá kapcsolódó vizsgálatok*. Szerk.: T. Gábor Sz. – Czukor P. Szeged 2017, 175–200.
- KISS 1999 = Kiss, A.: Glasfunde aus Gräbern des frühmittelalterlichen Karpatenbeckens (400–1000). *Antaeus* 24:1997–1998 (1999), 217–241.
- KÖHEGYI–VÖRÖS 1999 = Köhegyi M. – Vörös G.: A vaskúti halmok és földvár (kutatástörténet anyagközlés). *MFME–StudArch* 5 (1999), 217–259.
- KÖHEGYI–VÖRÖS 2011 = Köhegyi M. – Vörös G.: *Madaras–Halmok. Kr. u. 2–5. századi szarmata temető*. [Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 1.] Szeged 2011.

- LÖFFLER–BORSÓDI 2019 = Löffler Zs. – Borsódi M.: Szarmata temetőrészlet Makó–Vöröskereszt II. lelőhelyen. *MFME Új folyam* 6 (2019), 69–80.
- PÁNCZÉL–DOBOS 2007 = Pánczél Sz. – Dobos A.: Facet cut glass vessels of the late 3rd to the 5th century A.D. Analysis of finds from North Danubian Romania. In: *Funerary Offerings and Votive Depositions in Europe's 1st Millennium A.D. Cultural Artefacts and Local Identities*. Ed.: Cosma, C. Cluj-Napoca 2007, 67–97.
- PÁRDU CZ 1950 = Párducz M.: *A szarmatakor emlékei Magyarországon III.* [ArchHung 30.] Budapest 1950.
- RÓZSA 2000 = Rózsa Z.: Késő szarmata településrészlet Orosháza északi határában. In: *Hadak Úján. A népvándorlás kor fiatal kutatóinak konferenciája*. Szerk.: Bende L. – Lőrinczy G. – Szalontai Cs. Szeged 2000, 79–125.
- SAKL–OBERTAHLE R–TARCSAY 2001 = Sakl-Obertahler, S. – Tarcsay, K.: Römische Glasformen aus Wien. *Fundort Wien* 4 (2001), 78–112.
- ŠARANOV IĆ–SVETEK 1986 = Šaranović-Svetek, V.: *Antičko staklo u Jugoslovenskom delu provincije donje Panonije*. Novi Sad 1986.
- SZEBENYI 2020a = Szebenyi T.: A szarmata Barbaricum településeinek üvegedényei I. Ecser 7. lelőhely. In: *Párducz III – Konferencia Párducz Mihály (1918–1974) emlékére*. Szerk.: Istvánovits E. – Kulcsár V. [Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 8.] Szeged–Nyíregyháza 2020, 65–104.
- VADAY 1989 = Vaday, A.: *Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok*. [Antaeus 17–18.] Budapest 1989.
- VADAY 1994 = Vaday, A.: Late Sarmatian graves and their connections within the Great Hungarian Plain. *SlA* 42/1 (1994), 105–124.
- VADAY 2005 = Vaday, A.: *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Ungarn. Band 1. Komitat Szolnok*. Budapest 2005.
- WILHELM 2017 = Sz. Wilhelm G.: Késő szarmata kori településrészlet Makó–Mikócsa-dűlő (M43 31.) lelőhelyen. In: *Út(on) a kultúrák földjén. Az M43-as autópálya Szeged–országhatár közötti szakasz régészeti feltárásai és hozzá kapcsolódó vizsgálatok*. Szerk.: T. Gábor Sz. – Czukor P. Szeged 2017, 257–324.

WEBIRODALOM

- SZEBENYI 2020b = Szebenyi T.: *Római import üvegedények Üllő 5–9. és Ecser 7. lelőhelyek szarmata településeiről*. A VIROKONF – Fiatal Római Koros Kutatók 14. (virtuális) Konferenciáján 2020. november 6-án elhangzott előadás. <https://www.youtube.com/watch?v=bntSXJ1qseg> (a letöltés dátuma: 2021.03.17. 14:23)

Analysis of glass fragments from Sarmatian settlements in the collection of the Móra Ferenc Museum

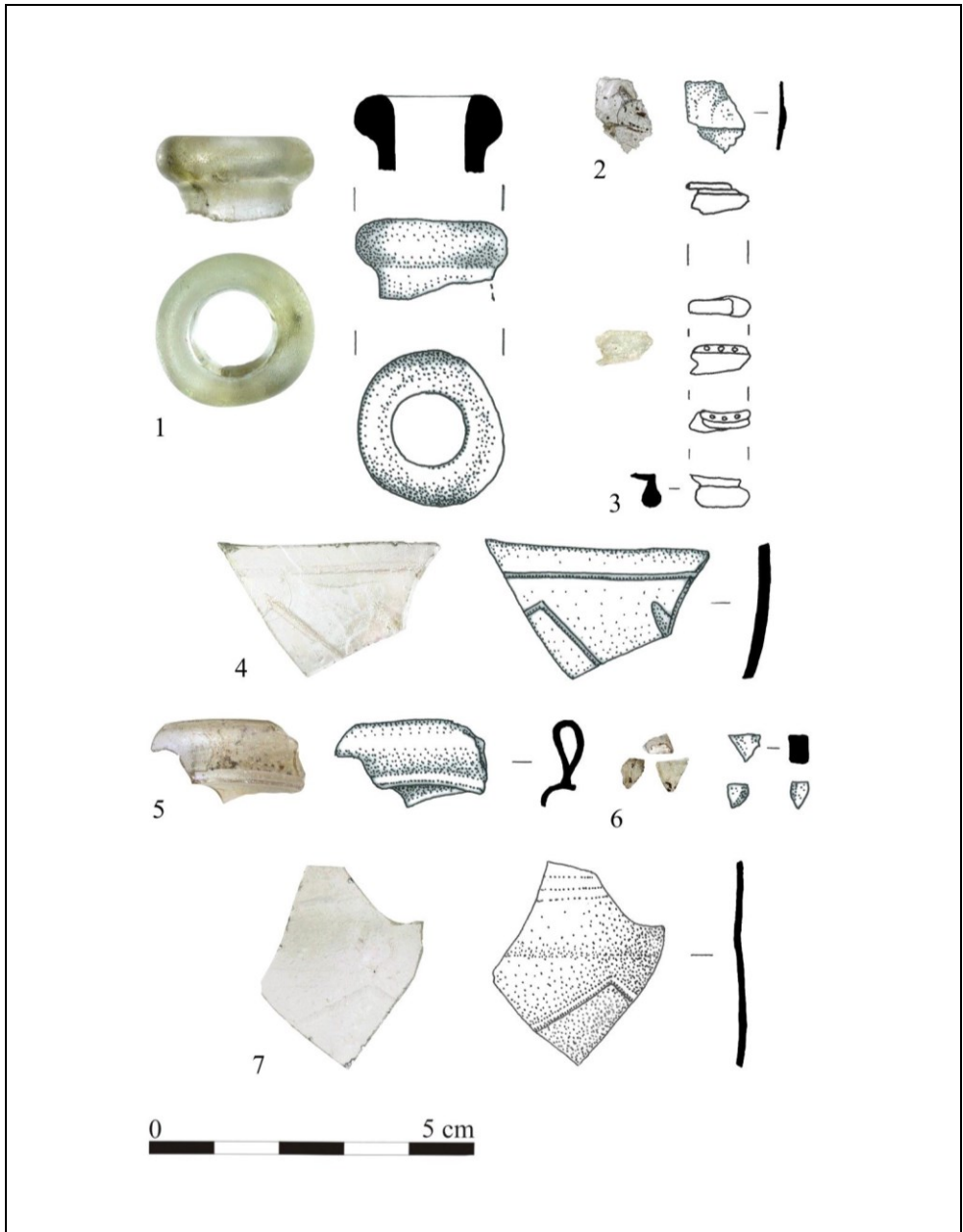
The few existing publications of glass from Sarmatian sites have mainly focused on materials from cemeteries, however, a significant amount of glass fragments can also be found in the settlement sites. The current study analyzes the glass vessel fragments found in Sarmatian settlement features.

A total of 41 glass vessel fragments from 23 sites were collected, the majority of which (>90%) have not previously been published. Whole, intact vessels were not found and the vast majority of these pieces is represented by wall fragments. Based on their shape, only eight fragments (19.51%) could be classified with certainty. The proportion of colorless glass fragments were approximately equal to green glass fragments (46.34%, n=19 and 39.02%, n=16 respectively). The proportions of yellow and blue fragments from the collected material were lower (12.2%, n=5 and 2.4%, n=1 respectively). Almost one-third of the collected fragments exhibited extraordinary decorative patterning. Based on the shapes of the majority of fragments, these are probably pieces of drinking vessels or cups, including both the hemispherical and Kowalk-type glasses of the late 4th and early 5th century. The tall, curved-walled glass vessels suggest an even earlier date (about one century prior). In addition to the glass vessel fragments, specimens of bottles and perfume bottles were also found in the collected material, which rarely occurs in the Sarmatian environment.

The archaeological sites close to the *limes* reveal a significant amount of glass vessels and other imported objects. These luxurious objects are considered less and less rare and the fact they are found at such a great distance from province Pannonia in such large quantities emphasizes the vibrancy of trading activities that existed at the time. Hopefully, this outstanding growth will be expanded shortly with more territorial collections, and thus, an even more comprehensive picture of the composition of these imports flowing to the Sarmatians can be formed, also providing a solution for the vessels of now unidentifiable shape and decoration.

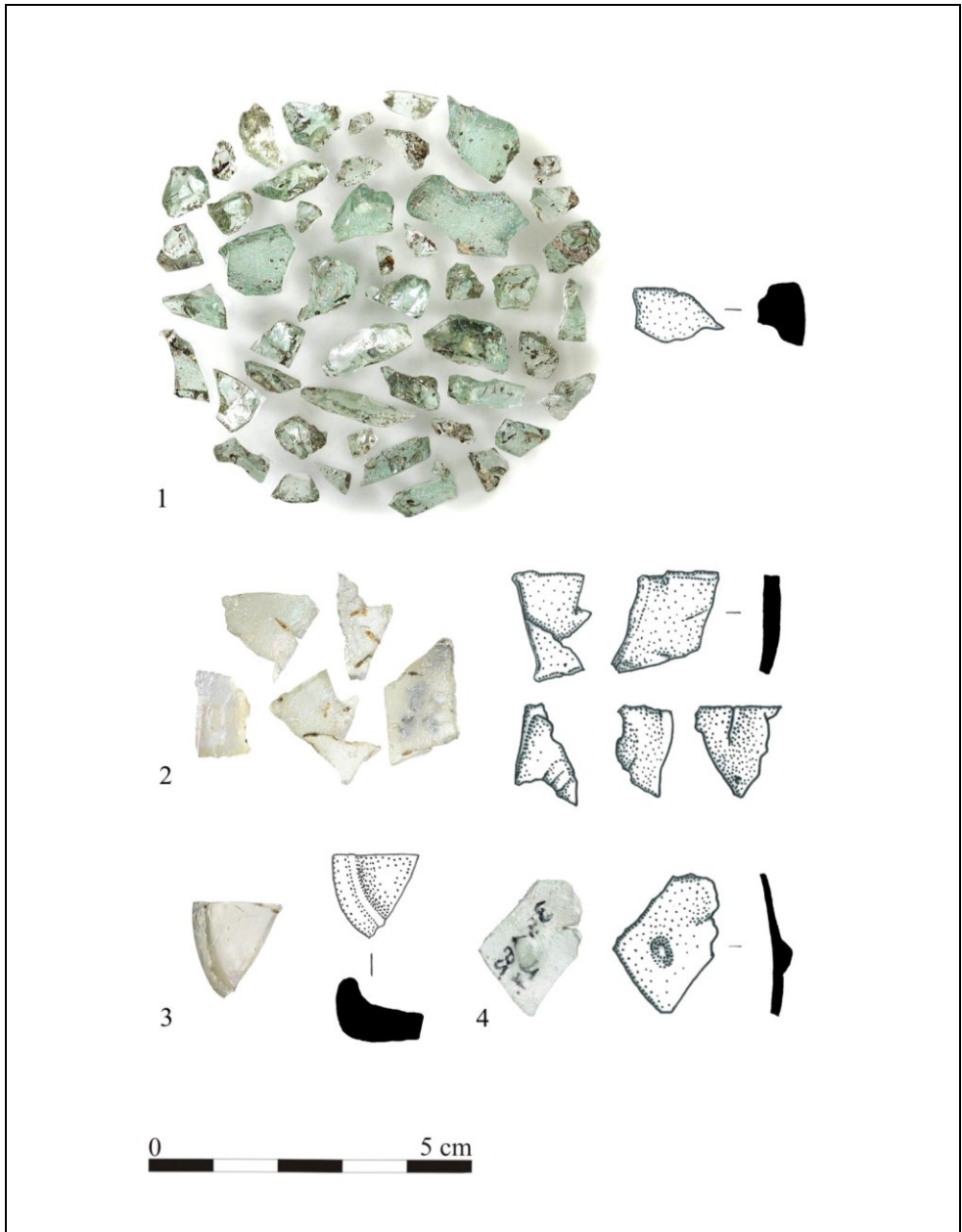

1. tábla: 1.: 2011.108.4930; 2.: 2011.108.4937; 3.: 2011.108.4940; 4.: 2013.1.4910; 5.: 2009.6.424; 6.: 2004.2.370; 7.: 2004.2.1659; 8.: 2015.6.3528; 9.: 2012.14.10170. Lelőhelyek: 1–3.: Balástya M5 14. lh. (7/17 lh.); 4.: Csanádpalota–Országhatár, M43 56. lh.; 5.: Balástya 168. lh., MOL–CSMÉ 18. lh.; 6–7.: Csengele–Bogárhát, M5 2. lh. (12/14a lh.); 8.: Domaszék–Szegedi-határszél; 9.: Kiskundorozsma–Kettőshatár I., M5 63. lh. (26/4 lh.)

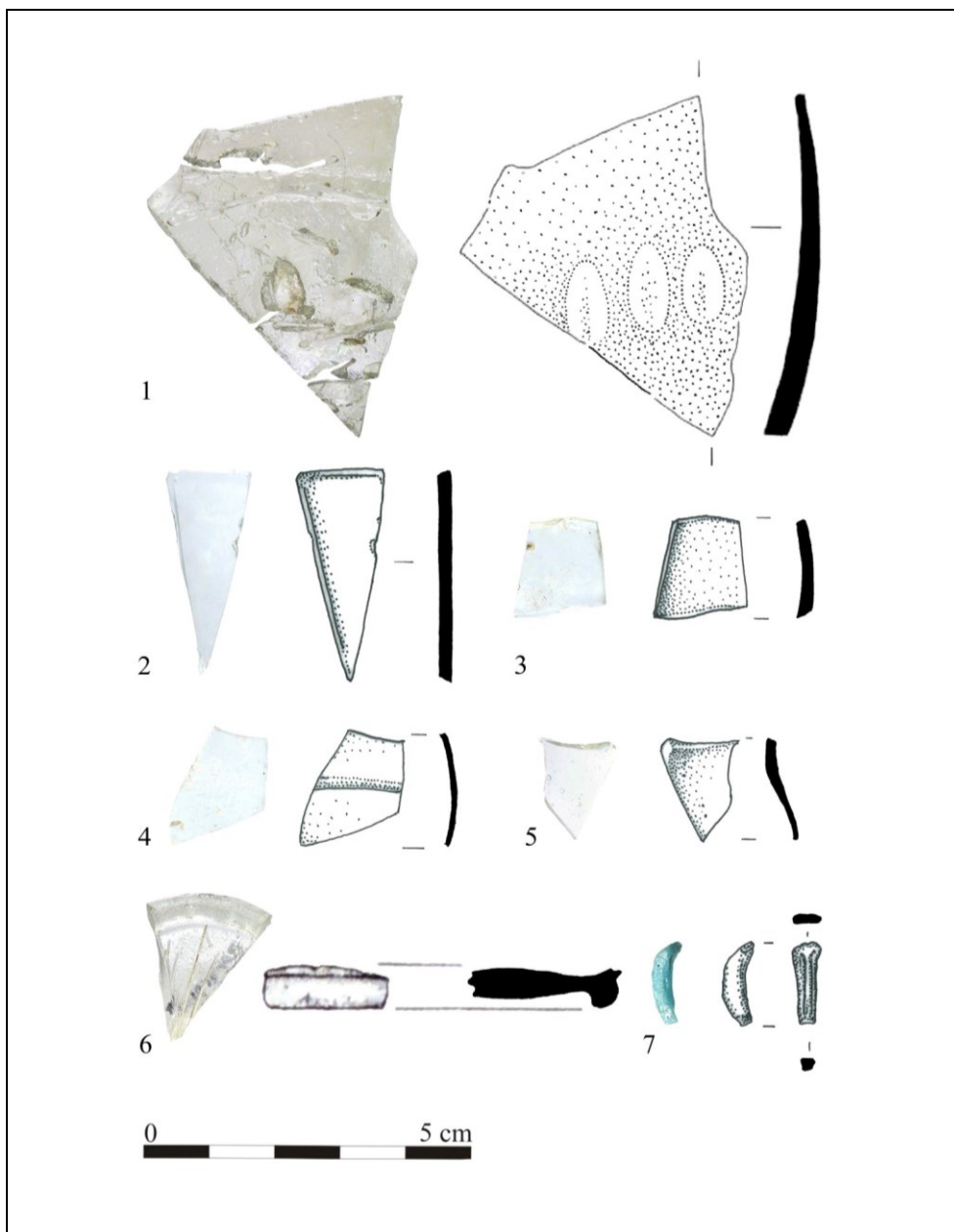

2. tábla: 1.: 2004.2.7510; 2.: 2007.4.2315; 3.: 2002.1.1108; 4.: 2012.14.10198; 5.: 2012.14.10229; 6.: 2007.4.2338; 7.: 2012.14.10170. Lelőhelyek: 1.: Csengele–Bogárhát, M5 2. lh. (12/14a lh.); 2.: Kiskundorozsma–Daruhalom III., M5 82. lh. (26/97a lh.); 3.: Kiskundorozsma–Nagyszék, M5 34. lh. (26/72. lh.); 4–5.: Kiskundorozsma–Kettőshatár I., M5 63. lh. (26/4 lh.); 6.: Kiskundorozsma–Daruhalom III., M5 82. lh. (26/97a lh.); 7.: Kiskundorozsma–Kettőshatár I., M5 63. lh. (26/4 lh.)

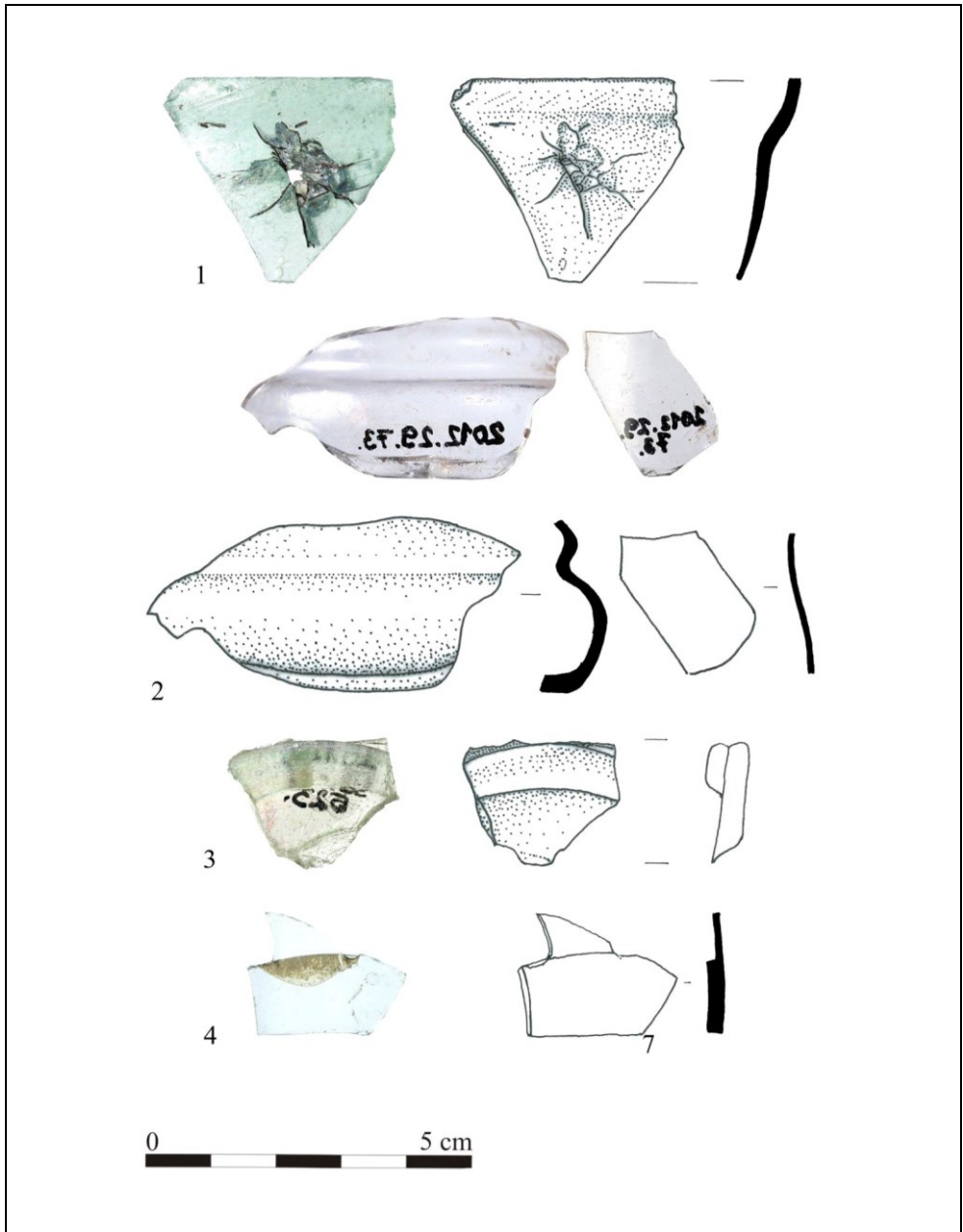

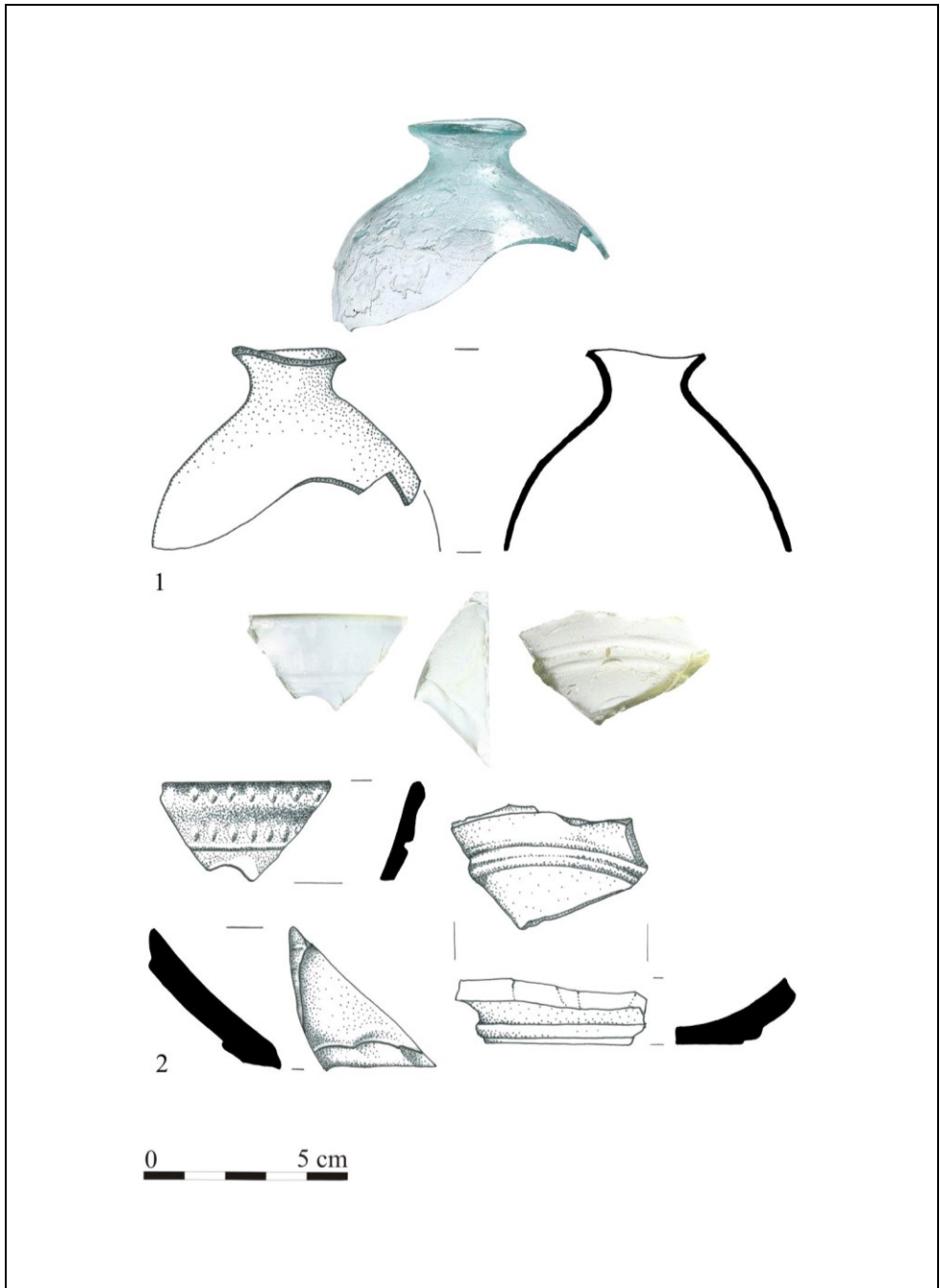
3. tábla: 1.: 2007.4.2320; 2.: 2002.1.15329; 3.: 2007.5.2969; 4.: 2002.1.3532. Lelőhelyek:
 1.: Kiskundorozsma–Daruhalom III., M5 82. lh. (26/97a lh.); 2–4.: Kiskundorozsma–Nagy-
 szék, M5 34. lh. (26/72. lh.)

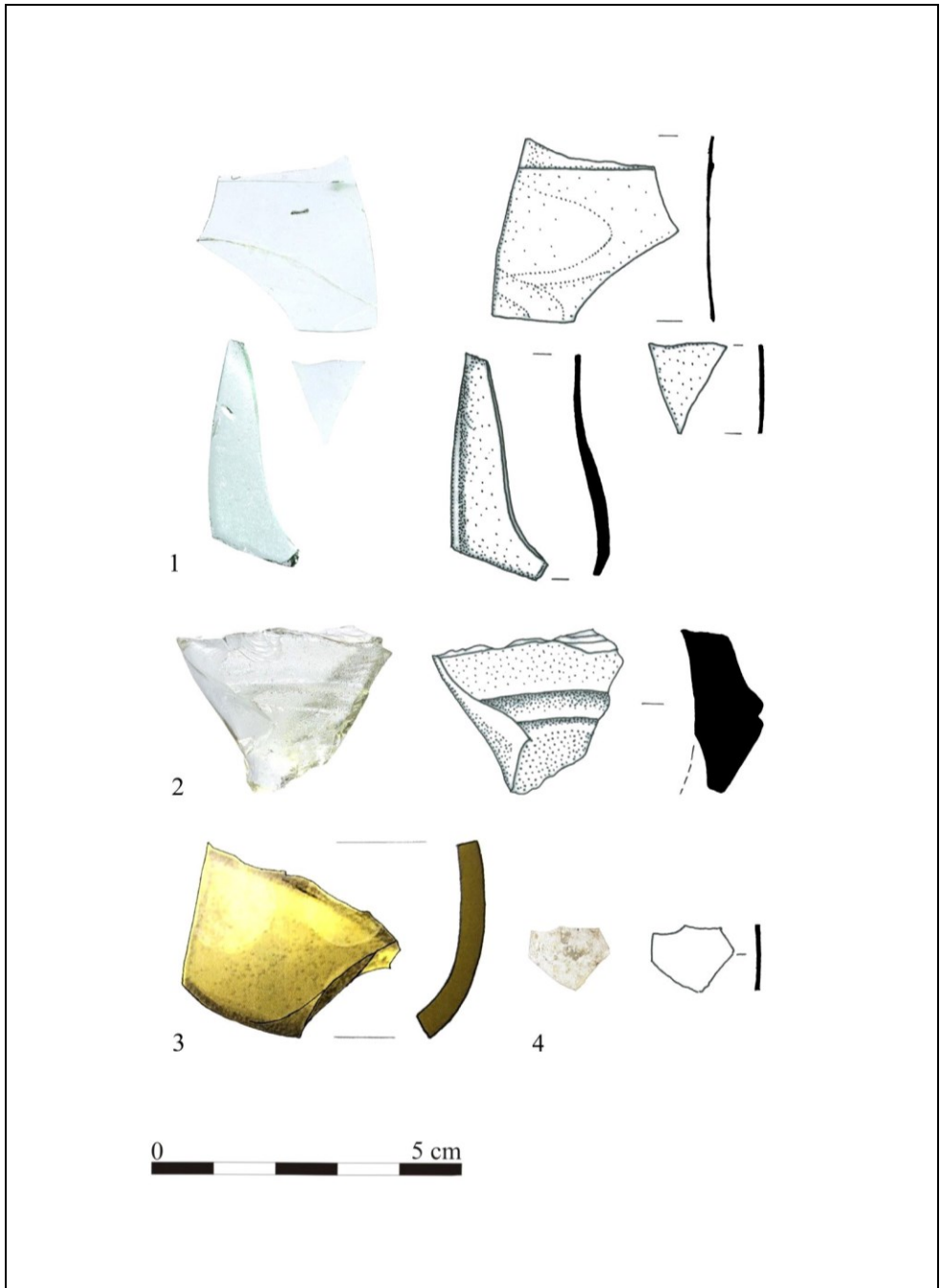
4. tábla: 1.: 2007.5.4692; 2.: 2008.1.1301; 3.: 2013.7.2173; 4.: 2013.7.2178; 5.: 2014.8.3038; 6.: 2010.17.1072; 7.: 2014.9.1972. Lelőhelyek: 1.: Kiskundorozsma–Nagyszék II., M5 34. lh. (26/72. lh.); 2.: Kiskundorozsma–Nagyszék III., M5 34. lh. (26/72. lh.); 3–4.: Magyarcsanád–Börcsök-dűlő, M43/46. lh.; 5.: Makó–Dáli ugar, M43/38. lh.; 6.: Makó–Beke-tanya, M43 20. lh.; 7.: Makó–Dáli ugar, M43/39. lh.

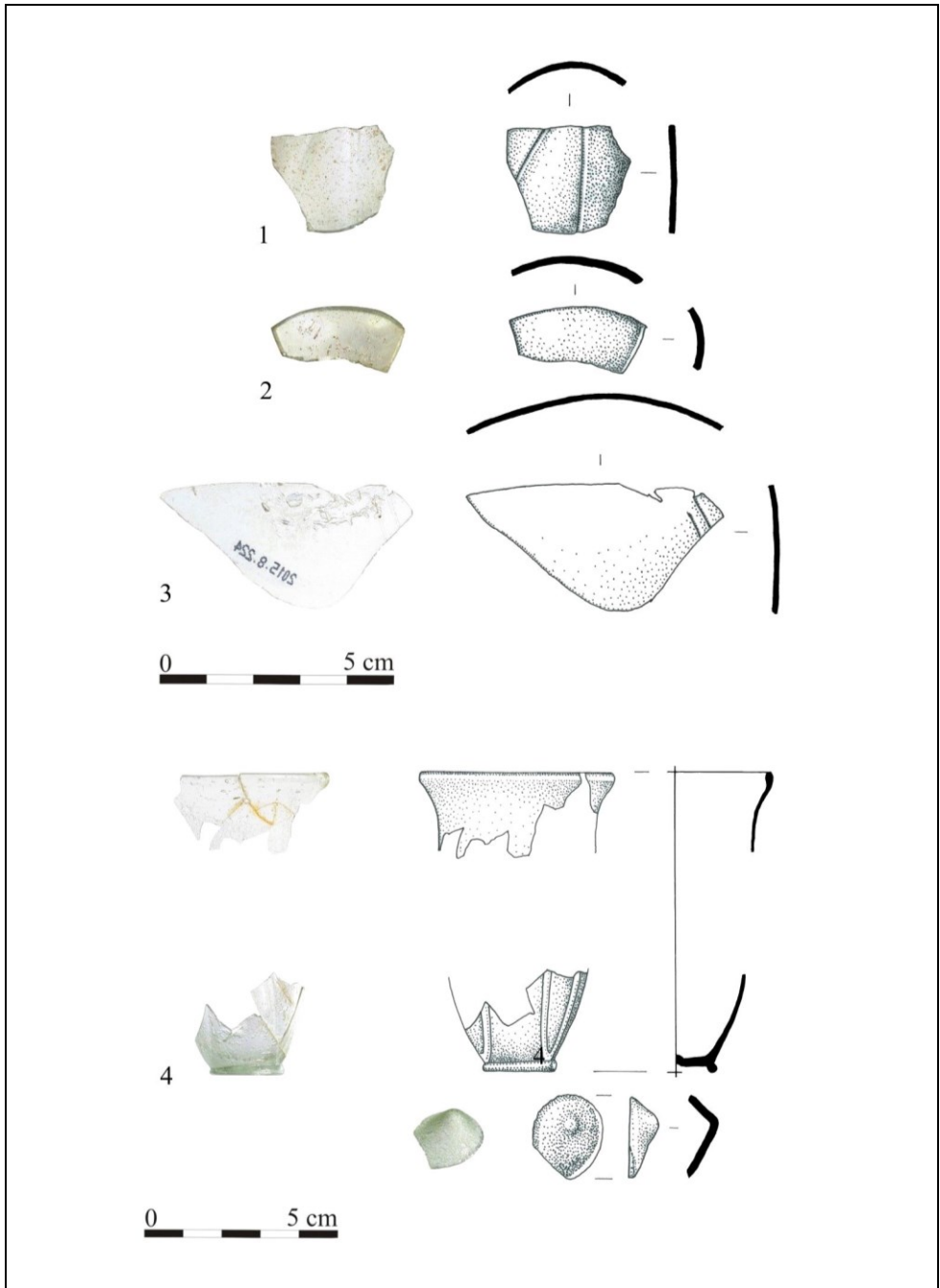
5. tábla: 1.: 2014.8.3052; 2.: 2012.29.73; 3.: 2012.30.623; 4.: 2012.31.3771. Lelőhelyek: 1.: Makó-Dáli ugar, M43/38. lh.; 2.: Makó-Igási járandó, M43 32. lh.; 3.: Makó-Igási járandó, M43 33. lh.; 4.: Makó-Járandószék, M43 36. lh.

6. tábla: 1.: 2012.30.2426; 2.: 2011.84.826. Lelőhelyek: 1.: Makó–Igási járandó, M43 33. lh.; 2.: Makó–Ipari Park I. ütem 1. lh.

7. tábla: 1.: 2011.84.827; 2.: 2011.84.828; 3.: 2010.15.3777; 4.: 53.336.3. Lelőhelyek: 1–2.: Makó–Ipari Park I. ütem 1. lh.; 3.: Makó–Mikócsa-dűlő, M43 31. lh.; 4.: Szőreg–Iván téglagyár

8. tábla: 1.: 2010.7.13766; 2.: 2010.28.8289; 3.: 2015.8.224; 4.: 53.319.36. Lelőhelyek: 1.: Óföldséák-Ürmös, M43 9-10. lh.; 2.: Óföldséák-Ürmös, M43 9. lh.; 3.: Üllés-MOL (Rózsa-dűlő); 4.: Szőreg-Iván téglagyár